

9-10-2019

THE TOLE OF THE PROJECT TEACHING TOOL IN DEVELOPING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS

Shabon Farmonova
Buxoro davlat universiteti

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Farmonova, Shabon (2019) "THE TOLE OF THE PROJECT TEACHING TOOL IN DEVELOPING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 6 , Article 79.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss6/79>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

THE TOLE OF THE PROJECT TEACHING TOOL IN DEVELOPING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KOMMUNIKATIV MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHAVIY TA'LIM VOSITASINING O'RNI

Shabon Farmonova

Buxoro davlat universiteti Pedagogika kafedrası 2-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada loyihaviy ta'lim vositasida bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ madaniyatini rivojlantirish xususida fikr yuritilgan. Pedagogning kommunikativ faoliyatiga uning qobiliyatlari kiradi. Jumladan, didaktik (mavzuni tushunarli, sodda tilda bayon qilib bera olish), hissiy - irodaviy ta'sir eta olish, perseptiv - pedagogik kuzatuvchanlik asosida o'quvchi ruhiyatiga ta'sir qilish, ekspressiv - nutqiy, mimika, pantomimika asosida fikrni tushuntirish, o'quvchilar bilan munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish, pedagogik takt, talabchanlik kabilar kommunikativ madaniyat komponentlari sifatida qayd etilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, muloqot, interaktiv, perseptiv, loyihaviy ta'lim, kommunikativ madaniyat, bo'lajak o'qituvchi, o'qituvchi faoliyati, kasb madaniyati.

МЕСТО СРЕДСТВО ПРОЕКТНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ

Аннотция: В статье рассматривается развитие коммуникативной культуры будущих учителей посредством проектного образования. К коммуникативной деятельности педагога относятся его способности. В частности, в качестве компонентов коммуникативной культуры отмечены дидактическое (понятное, простое изложение темы), эмоционально - волевое воздействие, воздействие на психику учащегося на основе перцептивно - педагогической наблюдательности, экспрессивно - речевое, мимическое, пантомимическое объяснение, правильное построение отношений со школьниками, педагогическое такт, требовательность.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, общение, интерактивное, перцептивное, проектное образование, коммуникативная культура, предстоящая преподавательская деятельность, профессиональная культура.

THE TOLE OF THE PROJECT TEACHING TOOL IN DEVELOPING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS

Abstract: The article deals with the development of communicative culture of future teachers through project education. The communicative activity of the teacher are his abilities. In particular, as components of communicative culture marked by didactic (clear, simple presentation of the topic), emotional impact, impact on the psyche of the student on the basis of perceptio - pedagogical observation, expressive speech, mimic, pantomimic explanation, good relations with students, pedagogical tact, demanding.

Keywords: pedagogical skills, communication, interactive, perceptual, project education, communicative culture, forthcoming teaching activity, professional culture.

Ma'lumki, gaplashayotgan kishilar biri gapiradi, ikkinchisi tinglaydi. Muloqotning samaradorligi ana shu ikki qirraning qanchalik o'zaro mosligi, bir-birini to'ldirishiga bog'liq ekan. Mashhur amerikalik notiq, psixolog Deyl Karnegi "Yaxshi suhbatdosh-yaxshi gapirishni biladigan emas, balki yaxshi tinglashni biladigan suhbatdoshdir" deganda aynan shu qobiliyatlarning insonlarda rivojlangan bo'lishini nazarda tutgan edi [1].

Mutaxassislarning aniqlashicha, ishlayotgan kishilar vaqtining 45%i kimlardir tinglashga sarf qilar ekan, odamlar bilan doimiy muloqotda bo'ladiganlar-savdo xodimlari, aloqachilar, rahbarlar, muxbirlar 35-40% oylik maoshlarini odamlarni tinglaganliklari uchun olarkanlar. Bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, kommunikatsiyaning eng qiyin sohalaridan hisoblangan tinglash qobiliyati odamga ko'proq foyda keltirarkan.

Muloqot - insonlarning ma'lum bir jamoda yoki guruhda hamkorlikdagi faoliyatlari jarayonida vujudga keladigan ehtiyojlaridan bo'lib, faoliyatlari davomida o'zaro munosabatlarga kirishish jarayoni hisoblanadi [2]. Muloqot faqat insonlarga xos bo'lgan jarayondir. Kishilarda faoliyat jarayonida bir - birlariga nimanidir aytish istagi tug'iladi. Muloqot - odamlar o'rtasida birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog'lanishlar rivojlanishining ko'p qirrali jarayonidir. Muloqot birgalikda faoliyat ko'rsatuvchilar o'rtasida axborot ayirboshlashni o'z ichiga oladi. Bunda munosabatning kommunikativ jihati hisobga olinadi. Kishilar munosabatga kirishishda, avvalo, tilga murojaat qiladilar. Muloqotning yana bir jihati munosabatga kirishuvchilarning o'zaro birgalikdagi harakati - nutq jarayonida faqat so'zlar bilan emas, balki harakatlar bilan ham ayirboshlashdan iborat. Masalan, munosabatga kirishar ekanmiz, u bizni qoniqtirsa imo-ishora bilan muloqotda bo'lamiz. Munosabatning keyingi jihati muloqotga kirishuvchilarning bir-birlarini idrok eta olishlaridir. Demak, muloqot jarayonida kommunikativ (axborot uzatish), interaktiv (o'zaro birgalikda harakat qilish) va perseptiv (o'zaro birgalikda) idrok etish amalga oshiriladi. Zero, o'qituvchi yosh qalblar kamolotining me'moridir. Bugun u yoshlarni g'oyaviy - siyosiy jihatdan chiniqtirib, tabiat, jamiyat, tafakkur taraqqiyoti, qonuniyatlarini o'rgatar ekan, avvalo, u yosh avlodni kelajak mehnat faoliyatiga tayyorlashi, kasb - hunar egallashlariga ko'maklashishi va jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy - iqtisodiy vazifani hal etishga chog'lamog'i darkor. Ana shu mas'uliyat o'qituvchidan o'z kasbining mohir ustasi bo'lishni, o'quvchi - yoshlarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib, ularning qiziqishi, qobiliyati, iste'dodi, e'tiqodi va amaliy ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirishning optimal yo'llarini izlab topadigan kasb egasi bo'lishni talab etadi. Buning uchun o'qituvchi pedagogik mahorati ustida doim izlanishi, unga zamonaviy talablar asosida yondashishi o'qituvchining ijodiy tashabbuskorligini oshirishga ko'maklashadi. Pedagogik mahoratning mohiyat - mazmunini, kasb malakalarini shakllantirish va rivojlantirishning yo'llari, vositalari, shakllari tashkil etadi. Chunonchi, pedagogik mahorat mazmunidan o'qituvchi - tarbiyachiga pedagogik ijodi, pedagogik texnikasi, ta'lim - tarbiya jarayonini tashkil etish qobiliyati o'qituvchi - talaba hamkorligi, muomalasi, kasb madaniyati, tafakkuri, tarbiyachining ma'naviy - ma'rifiy tarbiya ishlarini tashkil etish madaniyati va uni amalga oshirishi va bu jarayonda o'z xulq - atvorini, hissiyotini tartibga solish va rivojlantirish

kabi masalalar o'rin olgan. Shuningdek, zamonaviy o'qituvchida kasbiy malakaga doir topshiriq va vazifalarni yechish uchun o'quv – tarbiya jarayonini boshqarish hamda unga rahbarlik qilish, pedagogik – psixologik nuqtayi – nazaridan yondashish, ta'lim – tarbiya jarayonini modernizatsiyalash, o'quv – tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tadbiiq etish ko'nikmasi mujassamlashgan bo'lmog'i lozim.

Muloqot qonuniyatlarini bilish hamda uni o'rnatish malakalari va qobiliyatlarini rivojlantirish har bir kishi uchun muhimdir. Har bir kishining o'z "Meni" atrofdagilar bilan bo'ladigan muloqot jarayonida shakllanadi. Shaxsning hayot yo'llari avval oilada, bog'cha, maktab, institut, ishxona, keksalar orasida, ya'ni guruh va jamoalarda rivojlanadi. Bizning yuksak ma'naviy ehtiyojlarimizdan biri - bu muloqotga bo'lgan ehtiyojdir. Muloqotga bo'lgan ehtiyojimiz qondirilmasa, ongimiz ham rivojlanmaydi. Shuning uchun biz doimo muloqotga bo'lgan ehtiyojlarimizni qondirishimiz lozim. Kimlar bilandir bo'lgan muloqotdan qoniqish hosil qilamiz, lekin ayrim hollarda esa biz qoniqmaslikni his qilamiz.

Pedagogik muloqot - bu muloqot turlaridan biri bo'lib, pedagogik faoliyatda muhim o'rin tutadi. Biz bo'lajak o'qituvchilarda quyidagi kommunikativ madaniyat xususiyatlarini rivojlantirishimiz zarur:

- muomala madaniyatining nazariy asoslarini;
- shaxslararo munosabatlar qonuniyatlarini;
- pedagogik muloqotning qonuniyatlarini;
- oilada, guruh va jamoalarda muloqotga qo'yiladigan asosiy talablar haqida tasavvurga ega bo'lishi kerak;
- shaxsda muloqot shakllanishini o'rganish;
- muomala madaniyatini barcha guruh va jamoalarda shakllantirish;
- shaxslararo munosabatlarda muloqotning ahamiyatini kuzatish;
- muloqot sirlarini bilish va qo'llay olishni;
- guruhlarda muloqotni shakllantirish metodikalarini o'tkazish;
- oilada muloqot madaniyati, muloqot sirlaridan xabardor bo'lish;
- muloqot madaniyatini shakllantirish maqsadida pedagogik maslahatlar tashkil etish yuzasidan ko'nikma hosil qilish.

Pedagogik muloqot-pedagogik ta'sirning ajralmas sifatidir. Bu o'qituvchi va o'quvchining ta'lim-tarbiya jarayonidagi professional muloqoti bo'lib, unda ma'lumot almashinadi va o'quvchilarga o'quv-tarbiyaviy ta'sir o'tkaziladi. Bunda ikki yoqlama muloqot yuzaga kelishi lozim. Uning asosini o'zaro hurmat va ishonch tashkil qiladi. Bu pedagogik ta'sirning samarali yo'li bo'lib, tajribali o'qituvchilar bolani o'z-o'zini hurmatlashga asoslangan holda munosabatlarni tashkil etadilar va shu orqali o'zaro munosabatlarni amalga oshiradilar. Muloqotning o'ziga xos 3 ta darajasini qayd etish mumkin. Bular: makro darajada (katta)-insonlar bilan muloqot qilish barcha odob-axloq normalariga suyangan holda amalga oshiriladi. Mezo darajada (o'rta)-muloqot ma'lum mavzu asosida kechadi. Mikro daraja (kichik) -muloqotning oddiy shakllari, savol-javob tariqasida yuz beradi. Muloqotning turlari: shaxslararo (inson-inson), shaxsiy-guruhli (guruh-guruh), ommaviy kommunikatsiya (radio, televideniye, gazeta va jurnallar) kabi turlari mavjud.

Pedagogik muloqot-murakkab hodisa. Shaxs pedagogik muloqot qilishdan avval o'z oldiga bir necha vazifalarni qo'yadi. Jumladan, maqsad qo'yadi, muloqot qachon, qayerda, necha yoshlilar bilan o'tkazilishini rejalashtiradi. Pedagogik muloqotning birinchi bosqichi - bu modellashtirish hisoblanadi. Masalan, darsga tayyorlanish, mavzuni rejalashtirish ham shu bosqichga kiradi. Birinchidan, dasturga mos ravishda dars loyihasi tuziladi. Ikkinchidan, o'quvchilarning individual xususiyatlari hisobga olinadi. Uchinchidan, dars jarayonida qo'llaniladigan ta'lim-tarbiya usullari tanlanadi. To'rtinchidan, bolani aqliy rivojlantirish imkoniyati hisobga olinadi.

Ikkinchi bosqich-bu bevosita muloqot bosqichi. Buni "kommunikativ hujum" deb atash mumkin. Chunki o'qituvchi to'liq tashabbusni o'z qo'liga olib dars boshlaydi. Uchinchi bosqich esa-bu muloqotni boshqarish bosqichi bo'lib, kasbiy kommunikatsiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Pedagogik muloqotning vazifasi-texnologiyani o'zlashtirish bo'lib, unda o'qituvchi iliq munosabatlarni qo'llay oladi, natijada pedagog shaxsi namoyon bo'ladi. Darsda tashabbusni qo'lga olish usullari quyidagilardan iborat:

- sinf bilan aloqani yo'lga qo'yishda zudlik bilan harakat qilish;
- tezlik bilan tashkiliy ishlardan dars jarayonining muhim bosqichiga o'ta olish;
- sinfni ijtimoiy-pedagogik yakdilligini, "biz" hissini shakllantirish;
- vaziyatga qarab o'quvchilar bilan muloqot usullarini qo'llash;
- butun sinf jamoasi bilan yaxlit aloqani tashkillashtirish;
- latofatlilik, dilkashlik, sofdillikni o'zida shakllantira olish, darsda namoyon qila bilish;
- darsga zid pedagogik talablarni kamaytirish, vaziyatga qarab ish tutish;
- mimika (yuz ifodasi), pantomimika (harakatlar), ko'z bilan ta'sir qilish (noverbal muloqot)ni faol qo'llash;
- o'zaro bir-birini tushunishni his qilish.

Muloqot madaniyatining muvaffaqiyatli bo'lishida o'qituvchining kommunikativ madaniyati muhim o'rin egallaydi. O'quvchi o'qituvchining dildan gapirayotganligini his qilib turishi kerak. Bo'lmasa ko'ngildagidek muloqot amalga oshmaydi. Ayrim o'qituvchilar o'quvchilar bilan ularning yoshini hisobga olmasdan muloqotda bo'ladilar. O'qituvchi o'quvchini katta bo'layotganligini sezib tursa, bu uning muloqot madaniyatini shakllanayotganligidan dalolat beradi.

Pedagog kommunikativ madaniyatni rivojlantirish uchun quyidagilarga ahamiyat berish lozim:

- o'quvchini sabr-toqat bilan tinglash madaniyati;
- o'quvchini diqqat bilan tinglash;
- o'quvchi zerikayotganligini sezib, mavzuni boshqa qiziqarli tomonga burib yuborish;
- suhbatlashishdan avval o'quvchining kayfiyatini ko'tarishga harakat qilish;
- dars mavzusiga mos keladigan muloqot madaniyatini o'zlashtirishni ta'minlash kabi maqsadlar qo'yiladi.

O'qituvchi o'zi uchun boshqalar bilan bo'ladigan muloqotni yaxlit loyihasini tuzib olishi kerak. Bu sinf bilan bo'ladigan munosabatlarni tashkil qilishga yordam beradi. Pedagogik muloqot-o'quv jarayonining muhim qismi.

Bo'lajak o'qituvchining kommunikativ faoliyati pedagogik faoliyatdagi muloqotda muhim rol o'ynaydi. Kommunikativ ko'nikma quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

1. Kishilar bilan muloqotda bo'lish ko'nikmasi.
2. O'quvchilar bilan birgalikdagi ijodiy faoliyatni tashkillashtirish ko'nikmasi.
3. Maqsadga yo'naltirilgan muloqotni tashkillashtirish va boshqara olish ko'nikmasi (uquvi).

Kommunikativ qobiliyatlarning asosiy tarkibiy qismi muloqotchanlikning turlicha namoyon bo'lishidir. Biz bilamizki, muloqotmand kishilar oson, tez, zudlik (operativ) bilan muloqotni tashkillashtiradilar. Bunday kishilar har doim kommunikativlikning eng markazida turadi. O'qituvchi faoliyatidagi muloqotchanlik shaxsiy fazilat sifatidagina emas, balki kasbiy-shaxsiy fazilat sifatida yuzaga chiqadi.

Muloqotchanlik ko'p qatlamli bo'lib, uni quyidagi tarkibiy qismlarga bo'lish mumkin:

- 1) muloqotga kirishuvchanlik-kommunikatsiya jarayonidan qoniqishni his qila olish qobiliyati;
- 2) ijtimoiy yaqinlik-jamiyatda bo'lishga xohish, kishilar orasida bo'lish istagi;
- 3) alturistik (boshqalar manfaati uchun harakat qilish, yordam berish) yo'nalishlar.

Ko'rinib turibdiki, barcha pedagogik qobiliyatlar kommunikativ qobiliyatlar bilan bog'liq. Birinchi marta darsga kirganda, o'quvchilar bilan muloqotda bo'lganda "ijodiylik hissi" tug'iladi. Darsni takrorlashda esa ikkinchi bor "ijodiylik hissi" namoyon bo'ladi. Pedagogning ijodiylik hissi, intellektual, emotsional tomonini tashkil etadi. O'qituvchining ijodiylik hissi, ayniqsa, adabiyot darslarida kuchli namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, o'qituvchining tajribasi ham muhim rol o'ynaydi. Tajribasi ortib borgani sari o'qituvchi dastlabki materiallardan ko'ngli to'lmaydi, yangi-yangi materiallarni dars jarayonida qo'llashga harakat qiladi. Buning uchun esa ijodiylik hissi shakllangan bo'lishi lozim. Ijodiylik hissi bo'lsa, o'qituvchi izlanadi, imkon topadi. O'zini hissiy tomondan tayyorlash pedagogda ijodiylik hissini keltirib chiqaradi. Quyida bir necha tavsiyalarni berib o'tamiz:

- material bilan ishlashda undagi asosiy o'rinlarni qidirib topish;
- auditoriyaga murojaat qilish, ya'ni ular bilan muloqotda ijodiylikka e'tibor berish;
- darsdan qoniqishni his qilish.

Biz ko'z oldimizga birinchi darsni keltira olsak, o'sha paytdagi hayajonni, quvonchni, ijodiylik hissini tuyamiz. O'quvchilar bilan bo'lgan damlarimiz esda qolsa, iz qolsa, demak, bu muloqot uslubiga bog'liq. Pedagog kommunikativ madaniyatning mahsuldor bo'lishi uchun u pedagogik ta'sir kuchining tizimlarini, uning har bir qismini bilishi zarur. Dars jarayonida o'qituvchi qaysi usulni qo'llayotganini doimo eslab turishi kerak. Buning uchun o'qituvchi ikkita muhim muammoni hisobga olishi lozim:

- o'zining xatti-harakatini to'g'ri tashkillashtirishi;
- kommunikativ ta'sir samaradorligini ta'minlashi zarur.

Bo'lajak o'qituvchi muloqotini quyidagicha tavsiflash mumkin:

- 1) o'quvchi va o'qituvchi muloqoti tizimining umumiy tuzilishi (muloqotning aniq usuli);
- 2) o'qituvchi faoliyatining aniq bosqichi uchun xos bo'lgan muloqot tizimi;

3) aniq o'qituvchi va kommunikativ masalalarni yechishda namoyon bo'ladigan muloqotning vaziyatli tizimi.

O'qituvchi va ta'lim oluvchilarning ijtimoiy-psixologik ta'sir xususiyatlarini muloqot uslublari orqali quyidagicha tushunish mumkin:

- a) o'qituvchining kommunikativ imkoniyatlari;
- b) o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlar tabiati;
- d) o'qituvchining ijodiy individualligi;
- e) o'quvchilar jamoasining xususiyatlari [3].

O'qituvchi u yoki bu so'zni ishlatganda uning o'zi ham, uning tinglovchilari ham yolg'iz o'sha bitta hodisani nazarda tutadi va ularda anglashilmovchilik yuz bermaydi. Mohiyatlar tizimi kishining butun hayoti davomida rivojlanib va boyib boradi. Uni sobitqadamlik bilan shakllantirish o'rta ta'limning ham, oliy ta'limning ham markaziy bo'g'ini hisoblanadi. Demak, til bilan muloqot uzviy bog'liq holda rivojlanib boradi.

Muloqotning bevosita muvaffaqiyatining sharti o'zaro ta'sir etuvchi kishilarning har biridan kutilayotgan harakatlarga mos keluvchi xulq - atvor namunasi qo'llanishidadir. Kishining boshqalar undan nimani kutayotganini, nimani eshitishga va undan nimani ko'rishga tayyor ekanligini to'g'ri, aniq, xatosiz ko'chira olish qobiliyati takt deb ataladi. A.V. Petrovskiy fikricha, axborotni boshqa kishiga yo'llayotgan kishi (kommunikator) va uni qabul qilayotgan kishi (resipiient) munosabat va birgalikdagi faoliyat maqsadlariga erishish uchun mohiyatlarni kodlashtirish va kodini ochishning bitta yagona tizimidan foydalanishlari, ya'ni bitta tilda so'zlashishlari kerak [4]. Mohiyat - belgining tevarak - atrofdagi voqelikni bilishni ifoda etadigan qismi sifatidagi mazmunga ega bo'lgan jihatidir. Qurol odamlarning mehnat faoliyatini ifodalagani singari belgilar ham ularning bilish faoliyati va munosabatini namoyon qiladi. So'zlar belgisi tizimi hayot kechirish, ijtimoiy-tarixiy tajribani o'zlashtirish va uzatish vositasi sifatidagi tilni tarkib toptiradi. Til yordamida muloqotga kirishish tufayli borliqning alohida bir kishining miyasidagi in'ikosi boshqa odamlarning miyasida aks etayotgani bilan doimiy ravishda to'ldirilib turadi o'y- fikrlarini ayirboshlash, axborot berish ro'y beradi. O'qituvchi o'quvchilar jamoasi kishilardan tashkil topganligini unutmasligi har bir o'quvchi shaxsini e'tibordan chetda qoldirmasligi kerak. Bog'lanish (lotincha bo'lib, "yaqinlashish" degani)- muloqotga kiruvchilar o'rtasida ikki tomonlama aloqa bo'lishini taqozo etadi. Bunga erishish va uni ko'ngildagidek rivojlantirish sharti munosabatga kirishuvchi shaxslarning o'zaro bir-birlariga hurmati, ishonchidan iboratdir. Pedagog o'quv - tarbiya ishi jarayonida o'quvchilar bilan aloqa bog'larkan, ulardan o'qituvchi rolining o'zi taqozo etadigan darajada izzat - ikrom kutadi. Agar pedagog o'z tarbiyalanuvchilariga nisbatan ishonch va hurmat bilan munosabatda bo'lsa, u har qancha qattiqqo'l va talabchan bo'lgan taqdirda ham, uning eng arziyas tanbehlari ta'sirli bo'ladi. Demak, shaxslararo mojarolar o'z - o'zidan kelib chiqmas ekan, balki shaxslarning o'zaro kelishmovchiliklari, ma'naviy anglashilmovchiliklar, nizolar, ishga doir, shaxsiy nizolar natijasida kelib chiqar ekan.

Pedagog tarbiya vazifalarini amalga oshirarkan, o'quvchilarga ko'rsatadigan ta'sir tarbiyalanuvchilar ko'rib, eshitib va bajarib borayotgan mazmunlarning muayyan darajada o'zgarishini taqozo qiladi. Pedagog ko'rsatadigan ta'sirning turlicha samara kasb etishi zamirida uning shaxsiyatiga oid xususiyatlar, uning o'zini davom ettirish, o'zining

shaxsiyatiga oid mazmunlarni yoshlarga o'tkaza bilish qobiliyati, uning pedagogik munosabati xarakteri va samaradorligi aksi mujassamlashgandir. Taniqli psixolog S.L.Rubinshteyn shunday deb yozgan edi: "Kundalik hayotda odamlar bilan muloqotga kirishar ekanmiz, biz ularning xulq-atvoriga qarab mo'ljal olamiz. Negaki, biz ularning tashqi ma'lumotlari mohiyatini go'yo "o'qib", ya'ni "mag'zini chaqib" chiqamiz, shu yo'sinda matnning ichki psixologik jihati mavjud bo'lgan mazmunini aniqlaymiz. Bunday o'qish naridan beri tez yuz beradi, chunki atrofdagilar bilan muloqot jarayonida bizda muayyan darajada ularning fe'l-atvoriga nisbatan avtomatik tarzda amal qiladigan psixologik ichki ma'no hosil bo'ladi [5]. Shuning uchun u boshqalar xatti-harakatining sabablarini o'ylab chiqishga majbur bo'ladi. Boshqa kishining harakatlarini tushuntirish uchun faoliyat motivlari, his-tuyg'ular, intilish va fikrlashning o'ylab chiqarilishi kauzal atributsiya deb ataladi. O'qituvchilar tomonidan bola harakatlarining shunday sababini talqin qilinishi maktabdagi pedagogik muomalani qiyinlashtiradi.

Pedagogik muloqotning 5 ta bosqichi bor. Bular quyidagilar:

1. Muloqot jarayonida oriyentirovka (mo'ljal olish) qilish. Bu bosqichda pedagog muloqotining anglanganligi yuzaga chiqadi. Shuningdek, muloqot uslubini yangi kommunikativ faoliyat sharoitida aniqlash ham yuzaga chiqadi. O'z ustida ishlashda pedagogik muloqotning quyidagi bosqichlariga e'tiborni qaratish lozim:

- bolada yaxshi taassurot qoldirish uchun tashqi ko'rinishingiz haqida o'ylang;
- bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda muloqotning bu bosqichini e'tibordan chetda qoldirmang;
- boshqalar bilan muloqotda keskin burilishga yo'l qo'ymang;
- bugungi muloqot ko'ngildagidek bo'lmasa uni tuzatishga harakat qiling;
- darsda qaror qabul qilishda improvizatsiya (vaziyatni yaratish, real hayotda bor narsani ko'rsatib vaziyatdan chiqish)ga harakat qiling;
- sinf bilan ish boshlashdan avval faqat o'zingizning pedagogik masalalaringiz haqida emas, balki bolaning holati, faoliyatga tayyorligi haqida o'ylang.

2. Pedagogik faoliyatning muhim jihati e'tiborni o'ziga tortish bo'lib, bola bilan samarali muloqotni amalga oshirish uchun dars jarayonida bolaning diqqati barqaror bo'lishi kerak. O'ziga jalb qilishning quyidagi usullari mavjud:

- verbal muloqotda bo'lish (nutqiy);
- tanaffus qilish;
- harakatli (doskaga yozish, ko'rgazmani osish);
- aralash usul (yuqoridagilarni birgalikda qo'llash).

Darsda ko'pincha aralash variant usulidan foydalaniladi. Olimlarning fikricha, 40% (yuz ifodasi) va imo-ishoralar orqali ma'ruzada axborot beriladi.

3. Obyektning (kishi) qalbini zabt etish bosqichi pedagogik muloqotni tashkillashtirishda katta ahamiyatga ega. Mohiyati jihatidan bu bosqich kommunikatsiyaning o'ziga xos izlash bosqichidir. Masalan, yangi materialni bayon etishda pedagog bolalarni muloqotga tayyorlab oladi. O'qituvchining o'quvchini tushunishi kasbiy-pedagogik muloqotning kaliti hisoblanadi.

4. Pedagogik muloqotning yana bir bosqichi bu verbal muloqot, ya'ni o'qituvchining yangi materialni o'quvchilarga og'zaki bayon qilib berishidir. Bo'lajak o'qituvchi uchun

nutq muloqoti juda muhim. Bo'lajak o'qituvchi pedagogik muloqot tizimida pedagogning so'zi obrazlar qo'zg'atuvchisi bo'lib hisoblanadi.

5. Bo'lajak o'qituvchi bilan tinglovchi o'rtasidagi o'zaro harakatda kommunikativ vositalar muhim rol o'ynaydi. Jumladan, bo'lajak o'qituvchining nutqi jonli, ohanglarga boy, tushunarli, aniq, sodda tilda bo'lishi kerak. Shunda tinglovchilarning idroki to'liq, obrazli bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchi faoliyatda muloqotning turli bosqichlarida hissiy jihatdan o'zini his qilish muhim rol o'ynaydi. U faoliyatga tayyorlanish jarayonida sinfdagi muloqotdan so'ng uni tadbiiq qilishda namoyon bo'ladi. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, kommunikativ ruhlantirishning vujudga kelishi va uni tatbiq qilish murakkab jarayon hisoblanadi. Bevosita muloqot jarayonida bo'lajak o'qituvchi kommunikativ madaniyat holati yuzaga chiqadi. Tabiiyki, kommunikativ o'zini his qilish bo'lajak o'qituvchining umumiy va kommunikativ madaniyati darajasiga, pedagog shaxsining kasbiy-pedagogik darajasi o'quvchilar bilan ishlash xohish-istagiga bog'liq.

References:

1. Deyl Karnegi. Muvaffaqiyat kaliti. Toshkent, "YAngi asr avlodi", 2010. 221 b.
2. Safo Ochil. Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari. Toshkent, "O'qituvchi", 1995. - 254 b.
3. Kan-Kalik V.A. Uchitelyu o pedagogicheskom obshenii: Kn.dlya uchitelya. - M.: Prosveshenie. 1987. - 190 s.
4. Petrovskiy A.V. Sotsialnaya psixologiya kollektiva. - M.: Prosveshenie. 1978. - 292 s.
5. Rubinshteyn S.L. Osnovi obshey psixologii. - M.: Pedagogika. 1989. - T.1. - 489 s.